

XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq bir çox ixtisas sahibləri, o cümlədən kitabxana-informasiya müəssisələrinin işçiləri fasiləsiz təhsil sisteminin onların fəaliyyətində zəruri olduğunu, ixtisas vərdişlərinin və ixtisasartırmanın onların fəaliyyətinə müsbət təsir edəcəyi qənaətinə gəlmişlər.

KİTABXANA İŞÇİLƏRİNİN FASILƏSİZ TƏHSİLƏ CƏLB EDİLMƏSİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

Dünyanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrində, o cümlədən keçmiş SSRİ-də, həmçinin respublikamızda fasiləsiz təhsil sisteminin yeni konsepsiyası yaranmağa və inkişaf etməyə başlamışdır. Fasiləsiz təhsil konsepsiyası hazırda hərtərəfli

nəzəri əsaslara söykənərək bir çox ölkələrdə tətbiq olunmağa başlamışdır. Kitabxana-informasiya işçilərinin fasiləsiz təhsil sisteminə cəlb olunması barədə ayrı-ayrı tədqiqatlarda və dərc olunmuş materiallarda müxtəlif variantlar və fikirlər səslənir.

Xüsusilə "fasiləsiz təhsil"də termin kimi fikir müxtəlifliyi mövcuddur. Kitabxana informasiya müəssisələrinin işçiləri üçün (Guidelines for Quality in Continuing Education for Information, Library and Media Personnel) fasiləsiz təhsil sistemində rəhbərlik, Amerika Kitabxanaçılar Assosiasiyası (ABA) tərəfindən 1988-ci ildə xüsusi təlimatla hazırlanmış və nəşr edilmişdir.

Hazırlanmış bu sənəddə aşağıdakı təsəvvür müəyyən edilmiş və onun izahı verilmişdir. Fasiləsiz təhsil özündə təlim prosesi haqqında təsəvvür yaradır, hansı ki, əvvəl əldə edilən bilik, bacarıq və şəxsi təsəvvür əsasında formalaşmış ixtisas biliklərinin müasir tələblər baxımından mənimlənməsi kimi başa düşülür. Fasiləsiz təhsil zamanı ixtisas təhsili əsas götürülməklə onların kitabxana-informasiya işində iştirakı nəzərə alınacaq kitabxana informasiya, xüsusilə yeni kitabxana texnologiyaları baxımından öyrənilməlidir.

Qabaqcıl ölkələrdə kitabxana-informasiya işçilərinin ixtisasının artırılması adətən hər bir fərdin şəxsi təşəbbüsü ilə ayrı-ayrı yeni texnologiyalar və proqramlar üzrə həyata keçirilir. Bu ixtisasartırmalar əksər ölkələrdə ödənişli əsaslarla həyata keçirilir. Bir sıra ölkələrdə xüsusilə ABŞ-da, Fransada bu sahəyə xüsusi diqqət yetirilir, dövlət səviyyəsində bu iş nəzarət edilir və diqqət yetirilir.

Amerikada Karneqi fondu (Kitabxana informasiya problemləri üzrə elmi mərkəz) bu sahədə çox böyük işlər həyata keçirir, onun müxtəlif ştatlarda filialları fəaliyyət göstərir, yeni texnologiyaların tətbiqi sahəsində sayılan aparıcı müəssisələrdən biridir. Bu təşkilatın külli miqdarda vəsaiti var. Karneqi fondu "İF-LA-nın" Amerika hökumətinin və konqresin qərarına uyğun olaraq kitabxana-informasiya problemlərinin həllində, texnoloji proseslərin tənzimlənməsində aparıcı mövqeyə malikdir. İnkişaf etmiş ölkələrdə bu mərkəzlər ayrı-ayrı idarə, müəssisə və təşkilatların təşəbbüsü və sifarişli ilə dinləyiciləri qəbul edir. Bu təhsil formasına bizim ölkəmizdəki təhsil formasından fərqli olaraq müəssisələrin və müəssisələrin özləri təşəbbüs göstərilir. Həm də müəssisə və müəssisənin təşəbbüsü ilə aparılan öyrətmə forması

mütəxəssisin ixtisasını artırmasından daha geniş məfhumdur. Belə təhsil artırma mütəxəssisin professional səviyyəsini artırmaq məqsədilə aparılır və xüsusi bir proqramın öyrənilməsinə həsr olunur. Belə təhsil formaları 3-5 illik və daha çox müddətə nəzərdə tutula bilər. Amerikada bu təhsil forması (staff development) proqramı çərçivəsində çox geniş və əhatəli aparılır.

Bu proqramda təkcə kitabxana informasiya məsələləri yox, işçilərin mütəxəssis kimi peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsində xüsusi peşəkarlığa malik mütəxəssislərin bilik və bacarığına əsaslanan vərdişlərin mənimlənməsi kimi başa düşülür. Fasiləsiz təhsil proqramlarında müntəzəm olaraq iştirak etmək mütəxəssislərə özlərinin professional hazırlıqlarını təkmilləşdirməyə imkan verir. Yeni biliklərin, vərdişlərin və ideyaların əldə edilməsi, mütəxəssislərin öz vəzifə borclarını yeni və mötəbər elmi əsaslarla qurmağa imkan verir, kitabxana-informasiya fəaliyyətində ixtisaslaşmasına kömək edir, əldə olunmuş yeni bilik və bacarıq ona zövq verir.

Beləliklə, fasiləsiz təhsil təkcə mühazirə və seminarların dinlənilməsi deyil, əsasən yeni avadanlıqların, texnika və texnologiyaların iş metodlarının mənimlənməsi, bilik və bacarıqların təcürbədə tətbiq edilməsi kimi başa düşülməlidir.

Görkəmli kitabxanaşünas, tanınmış Amerika mütəxəssisi, "fasiləsiz təhsil"lə bağlı bir çox məqalələrin müəllifi daha başqa bir təklif irəli sürür. Bu fikir belə bir nöqtəyi-nəzərdən irəli sürülür ki, "fasiləsiz təhsil işinə maraqlı" ("continuing education for the profession") çərçivəsində onun əhəmiyyəti bütün mütəxəssislər üçün həyatı boyu olmalıdır. Kitabxana işçilərinin fasiləsiz təhsilə cəlb olunması yeni şəraitdə onların professionalıq və peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması deməkdir.

Müasir cəmiyyətdə baş verən texniki tərəqqi, siyasi iqtisadi dəyişikliklər ictimai həyatımıza xüsusi təsir göstərir. Mütəxəssislərin fikrincə, işçilərin peşəkarlıq səviyyəsinin saxlanılması və daha da təkmilləşdirilməsi belə, yeni bir şəraitdə daha da çətinləşir.

İndiki şəraitdə fəaliyyət sahələrində peşəkarlıq səviyyəsində köhnə olduğu üçün bütün iş-

çilər yeniləşmə və təkmilləşməyə can atırlar. Bu yeniləşmə informasiya sahəsində daha çox tətbiq olunur, ona görə ki, bütün informasiya daşıyıcılarının saxlanılması və tələbatçılara çatdırılması çox yüksək tempdə inkişaf edir.

Uzun illər belə bir fikir formalaşmışdır ki, mütəxəssislərin təhsil dövründə aldıkları biliklər onlara bütün fəaliyyəti boyu kifayətdir və onların normal əmək fəaliyyəti üçün bəs edir.

Görkəmli Amerikan alimi fasiləsiz təhsil xidməti üzrə, ABŞ Viskonsin Universitetinin Kitabxanaşünaslıq və informatika məktəbinin rəhbəri, Kitabxanaşünaslığın aktual problemləri üzrə bir çox kitabların və məqalələrin müəllifi Darlin E. Ueynqand belə bir fikrin düzgün olmadığını təsdiq edir və göstərir ki, belə bir fikir əvvəllər də düzgün hesab edilmirdi, informasiyanın sürətli inkişafı dövründə xüsusilə bu səhv fikirdir.

İnformasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdiyi və kitabxanalarda tətbiq edildiyi bir dövrdə hər bir məzun dərk etməlidir ki, təhsil dövründə əldə edilən biliklər müəyyən müddətdən sonra köhnəlir və yeni biliklərin əldə edilməsinə ciddi ehtiyac vardır.

İxtisasartırma proqramlarında iştirak etməkdə məqsəd öz işini peşəkarlıqla yerinə yetirmək üçün nəzəri biliklərlə yanaşı təcrübü biliklərin sintezi əsasında ümumi tələbatı cavab verən mütəxəssislərin formalaşması kimi başa düşülməlidir.

İndiki elektronika əsrində kitabxanaların fasiləsiz təhsilinin əhəmiyyəti daha da artır, dəyişən əmək şəraitinə uyğun olaraq yeni texnika və texnologiyaların mənimsənilməsi mühüm tələblərə çevrilir.

Mötəbər kitabxanaçılıq mətbuatının səhifələrində belə bir fikir müzakirə olunur ki, kitabxanaların inkişafında ənənəvi kitabxana fəaliyyəti dəyişərək elektron və virtual ("divarsız kitabxanalar") kitabxanalar, hansı ki, telekommunikasiya vasitələri ilə internet şəbəkə daxilində bütün dünya kitabxanalarından istifadə etmək imkanı mümkün olacaq. Kopenhagendəki (Danimarka) Korolev kitabxanaçılıq məktəbinin məsləhətləşmə şurasının rəhbəri Yens Torxauqe göstərir ki, virtual kitabxanaların yaradılması hərəkatı bir sıra tarixi dəyişikliklərlə yanaşı, həm də yerli və milli xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla müxtəlif ölkələrdə yerinə yetiri-

lən bilər. Mütəxəssislərin fikrincə XXI əsrin əvvəllərində daha müasir texnologiyalardan istifadə etməklə dünyada ən yeni kompüter xidmətindən istifadə edəcəklər. Qeyd etmək lazımdır ki, bütün inkişaf etmiş ölkələrdə hazırda bu şərait və imkan o qədər də geniş inkişaf etməmişdir. Göstərmək lazımdır ki, hazırda Danimarkada 40 faizdən çox ailələrdə şəxsi kompüterlərdən istifadə edilir. Lakin bunların da hamısının şəbəkəyə qoşulmaq üçün modəmləri yoxdur. Şərqi Avropa ölkələrində əhəlinin çox cüzi bir hissəsi yeni kitabxana texnologiyaları ilə tanışdırlar, başqa dünya ölkələri isə milli kitabxanaların məlumatları ilə ümumiyyətlə tanış deyillər və buna imkanları da çatmır.

Doğrudur, kitabxana işçilərinin peşəkarlıq səviyyəsi əvvəlki ənənəvi fəaliyyətlərdən ciddi surətdə fərqlənir. Y. Torxauqe təsdiqləyir ki, elektron texnologiyalarını mənimsəmək baxımından peşəkar kitabxanaçıların bu işə hazır olmasını tələb edir. O, İFLA-nın (İstanbul Türkiyə, 1995-ci il) baş konfransında etdiyi məruzədə göstərir ki, mütəxəssislərin peşə fəaliyyətlərinin rolunun dəyişməsinə kitabxana işi və informasiya mütəxəssislərinin bir neçə yeni funksiyalarını müəyyənləşdirdiyini qeyd edir.

Kitabxana işçilərinin ənənəvi vəzifələrindən biri fondun saxlanılması olmuşdur. Bu zaman kitablar olduqca az, informasiyadan istifadə lazımı səviyyədə deyildi. İndiki zamanda iş kitabları və informasiya bolluğu dövründə kitabxana işçilərinin yeni vəzifələri müəyyənləşmişdir. Belə ki, Y. Torxauqe göstərir ki, indiki elektron kitabxanaların əməkdaşları, kitabxana işçiləri yeni vəzifələri informasiya üzrə məsləhətçilər, (information consultant) və sistem üzrə menecer (sistem manager) və s. bu kimi vəzifələr də yerinə yetirməlidirlər.

Virtual kitabxana sistemləri formalaşdığı bir şəraitdə kitabxanaçılar, tələbatçılar və informasiya mənbələri arasında vasitəçi roluna malik olmalı, yeni informasiya texnologiyalarının mənimsənilməsinə onlara yardımçı olmalıdırlar. Bu zamanın tələbidir. Yeni kitabxana texnologiyalarının tətbiq olunduğu bir zamanda hər bir kitabxanaçı bu texnologiyaları öyrənməli, bilməli və onlardan istifadəni bacarmalıdır.

Bir çox görkəmli kitabxanaşünas alimlər məqalələrində gələcək kitabxanaların hansı keyfiyyətlərə malik olmasını göstərirlər. Onların demək olar hamısı göstərir ki, XXI əsrin kitabxanaçıları bu mühüm keyfiyyətlərdən fərqli olaraq yeni biliklərə və bacarıqlara malik olmaqla çap olunmuş materiallarla yanaşı informasiya ehtiyatlarından rəqəmli formada istifadə etməyi bacaran mütəxəssislər olmalıdır. Hazırda Azərbaycanda kitabxana işçilərinin fasiləsiz təhsil sistemində cəlb olunması sahəsində müəyyən işlər görülür. Demək olar ki, ayrı-ayrı şəbəkələr və nazirliklər üzrə kitabxanaların ixtisasartırma sistemi yaradılıb. Vaxtaşırı bütün kitabxana işçiləri ixtisasartırma kurslarına cəlb edirlər.

On illərdə respublikamızda yaradılan Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası Soros və Avrasiya beynəlxalq təşkilatları maliyyə yardımı ilə yeni kitabxana texnologiyalarına həsr olunmuş 15 günlük kurs "treninq" keçirmiş, onlara beynəlxalq dərəcəli sertifikatlar verilmişdir. Bu ixtisasartırma kursları Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində kompüter sinfində aparılmışdır.

Yeni tipli kurslar uzun müddətdir ki, beynəlxalq təşkilatların maliyyə dəstəyi ilə M.F. Axundov adına Milli Kitabxanada ardıcıl olaraq aparılır. Mütəxəssislər xüsusi proqram əsasında menecment, kitabxana proqramları, internet və kitabxana, yeni kitabxana texnologiyaları və s. mövzular üzrə öz ixtisaslarını artırırırlar.

Amerika Səfirliyinin Region Kitabxanaları inkişaf proqramının əməkdaşları bir sıra rayonlarda yeni mərkəzlər yaratmış, yeni biliklərin öyrədilməsi və təbliğ edilməsində keyli işlər görmüşlər. Aparılan bu kimi tədbirlər çox müsbət nəticə vermişdir.

Bundan başqa Amerika Səfirliyi tərəfindən kitabxana işçilərinin ixtisasının artırılması ardıcıl olaraq aparılır, MKS-lərin nəzdində xüsusi mərkəzlər yaradılaraq onlara yeni texnologiyaların mənimsənilməsində yardım göstərilir.

Respublika Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Sistemində olan kitabxana işçiləri üçün xüsusi ixtisasartırma kursu fəaliyyət göstərir və ardıcıl olaraq kitabxana işçiləri 3-5 ildən bir bu kursa cəlb edirlər. Bundan başqa bir sıra kitabxana şəbəkələri və sistemlərinin işçiləri üçün kurslar, qısa müddətli treninqlər və praktikum da aparılır.

Lakin bütün bunlar bizə belə gəlir ki, kitabxana-

ların bu mühüm tələbatını ödəyə bilməz. Bunlar dünya təcrübəsini özündə birləşdirən yeni kitabxana texnologiyalarına uyğun kurslar, ixtisaslaşmalar üzrə aparılmalıdır. Xüsusilə kompüter texnologiyalarından və kitabxana proqramlarından baş çıxaran mütəxəssislər tədrisin təşkilində yaxından iştirak etməlidirlər.

Respublikamızın Milli Kitabxanasının qabaqcıl və aparıcı işçiləri həm də müxtəlif ölkələrdə xüsusi "Treninq" keçmiş mütəxəssislər, aparıcı mütəxəssislər, BDU-nun professor və müəllimləri və s. mütəxəssislər bu işə cəlb olunmalıdır.

Respublika səviyyəli aparıcı kitabxanaların elmi-metodik vəzifələrinin işçiləri bu sahədə aparıcı mövqeyə malik olmalı, bu işdə fəallıq göstərməlidirlər.

Bu həm də elmi-metodik vəzifə borucudur. Bütün yeniliklər və qabaqcıl iş təcrübəsi bu şöbə vasitəsilə ümumiləşdirilməli və yayılmalıdır. Son illərdə bu sahədə beynəlxalq təşkilatların da rolunu xüsusi qeyd etməliyik.

Soros fondu, Avrasiya fondu, Aysar cəmiyyəti, beynəlxalq bank və s. bu kimi təşkilatlar Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafına yardım göstərirlər. Amerika səfirliyi, onun elmi mərkəzi bu sahədə xüsusi fəallıq göstərirlər. Bu fəaliyyətin həyata keçirilməsində AKİİA-nın rolu böyükdür. İstər respublikamızda, istərsə də kənarda yeni bilik və vərdişlərin yayılmasında Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyasının vasitəçilik və təşkilatçılıq missiyası böyükdür. Xüsusilə İFLA-nın beynəlxalq konfranslarında, Litva, Gürcüstan və digər MDB məkanında Azərbaycan Kitabxana işçilərinin iş təcrübəsi ilə tanışlığı Assosiasiyanın aparıcı işlərinin nəticələrindəndir.

Bizə belə gəlir ki, Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafı konsepsiyası hazırlanmalı və bütün kitabxana şəbəkələri və sistemlərinin gələcək fəaliyyətini proqnozlaşdıran sənəd kimi qəbul olunmalıdır. Respublika Nazirlər Kabineti və Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi bu işi öz üzünə götürməlidir.

Dünyada kitabxana işi sahəsində çox güclü tələp, irəliləyiş və yeniliklər sürətlə inkişaf edir. Dünyada baş verən bu proseslərdən qətiyyətlə kənardan qalmaq olmaz.

Xarici ölkələrin kitabxana-informasiya mütəxəssisləri kitabxana müəssisələrinin fəaliyyətinə

və vəzifələrinə tamamilə yeni prizmadan informasiya müəssisəsi kimi baxır.

Xarici mütəxəssislər ənənəvi kitabxana müəssisələrinin yeni modelini, kitabxana kimi fəaliyyətini (bina kimi), kitabxana informasiya xidmətinin yeniləşməsinə nəzərə almaqla yeni kitabxana peşəsini yeniləşdirərək - kiberprofessor (cyberprofession) kimi mövcudluğunu təklif edirlər.

Əlbəttə, bu o demək deyil ki, bizim təsəvvür etdiyimiz kitabxana müəssisəsi yaxın gələcəkdə yox olur, lakin elektron və rəqəmlı informasiyaların yazılması elə bir mərhələyə çatmalıdır ki, yeni tipli "elektron və virtual" kitabxanaların yaradılmasına, yəni internet ehtiyatlarından istifadəyə imkan versin.

Bütün bunlar kitabxana sahəsində baş verən yeniliklər kimi ixtisasartırma kurslarının başlıca mövzularından olmalıdır.

Görkəmli kitabxanaşünas alim Y. Torxauq və

Amerika kitabxanaçılar Assosiasiyasının icraçı direktoru Elizabet Marti-nez öz məqalələrində qeyd edirlər ki, XXI əsrdə kitabxana işçilərinin rus və ingilis dillərində "kiberotekari" (cubrarians), "inter-navtı" (internauts) və ya kibernavtı (cubernauts) kimi yeni peşə vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi gözlənilir.

Ona görə də kitabxanaçılıq ixtisası üzrə məzunlar yeni peşə xüsusiyyətlərinə malik kadrlar kimi formalaşmalı, tədris prosesində onlar müvafiq peşələrə yiyələnməlidirlər. Kitabxanaçılıq sahəsində oxuyan tələbələr xüsusi kompüter savadına, təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik olmalı, kitabxanaçılar isə bu keyfiyyətləri müntəzəm öyrənməlidirlər.

● **Xəlil İSMAYILOV,**
tarix elmləri doktoru,
professor

Ə d ə b i y a t

1. Библиотечно-библиографическое образование// "Библиотечное дело на пороге XXлвека": Тез. докл. и сообщ. между народной науч. конф. (Москва, 15-16 апр. 1998 г.). -Ж: МГУК, 1998.- Ч. 2. разд. ВЫЫ-С. 68 -132
2. Дрешер Ю.Н. Повышение квалификации библиотечных кадров за рубежом //Науч. и техн. 6-ки. - 1996.-№ 9. - С 38-49
3. Пушкина СВ. Неперерывное образование библиотечных работников в США // Библиотековедение и библиогр. за рубежом. -М.: Книжная палата, 1991. -Вып. 128. - С 60-71
4. İsmayılov, X. Azərbaycan Respublikasında Kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000-ci illər): Monoqrafiya. -B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2000.-450 s.
5. Martinez E. The education of librarians: What is ALA's role//Amer. libr.-1997.-Vol.27, JVsl.-P.28
6. Thorhaug J. The changing role of the library and information professional. -1995. - 7p. - (171-LTR(WS)-10/PUB-16-E)

Халил Исмаилов

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ РАБОТНИКОВ НА НЕПЕРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблеме непрерывного профессионального образования библиотечных специалистов в современных условиях. Особенное внимание уделено опыту библиотечных организации США и стран Западной Европы. В статье также подробно рассмотрены рекомендации ИФЛА по этому вопросу и обозначены основные задачи непрерывного образования библиотечных специалистов в нашей Республике.